

PAPER

YO‘L-TRANSPORT HODISASINI OLDINI OLISHDA HUQUQIY MADANIYATNING O‘RNI

Yusupov Akbar Eshquvvatovich ^{1,*} and Baxtiyorov Lochin Norbek o‘g‘li²

¹ dotsent, Iqtisodiyot va Pedagogika universiteti O‘zbekiston Respublikasi, Qarshi sh

² Talaba yht-246-24 guruh Iqtisodiyot va Pedagogika universiteti O‘zbekiston Respublikasi, Qarshi sh

* akbar.yusupov@mail.ru

Abstract

Bugungi kunda dunyo bo‘yicha har kuni yo‘l-transport hodisalari oqibatida ko‘plab odamlar halok bo‘lmoqda. Bunga ko‘pchilik mutaxassislar fikricha yo‘l-transport hodisasini kelib chiqishining asosiy sababi huquqiy ong va huquqiy madaniyatning hamda haydovchilarni avtomobilni xavfsiz boshqarish bo‘yicha bilim va ko‘nikmalarini yetishmasligi ekanini tan olaydilar.

Key words: Yo‘l-transport hodisasi, huquqiy ong va huquqiy madaniyat, shoshilinch va xizmatga oid tormoz berish, notekis yo‘l, sekinlashish.

O‘zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgandan so‘ng iqtisodiy o‘zgarishlar hayotga izchil joriy etila boshlandi. Chunonchi, avtomobil ishlab chiqarish sanoati yo‘lga qo‘yildi, yo‘l qurilish sohasi jadallashtirildi, shuningdek, chet el davlatlari bilan savdo aloqalari yuqori darajaga ko‘tarildi.

Respublikamizda avtomobil ishlab chiqarish yildan-yilga revojlani bormoqda, yo‘l qurilish sohasi jadallashtirildi, shuningdek, chet el davlatlari bilan savdo aloqalari yuqori darajaga ko‘tarildi. Bu esa, tabiiy ravishda Respublika avtomobil yo‘llarida harakat miqdori yildan-yilga ortishiga olib keldi. Hozirgi va istiqboldagi asosiy masalalardan biri avtomobil yo‘llarida harakat xavfsizligini ta‘minlashdan iborat bo‘lib, unda yo‘l-transport

hodisalari, ularda halok bo‘luvchilar va tan jarohati oluvchilar sonini, ko‘riladigan umumiy ijtimoiy-iqtisodiy zararlarni kamaytirishga qaratilishi zarur.

Mamlakatimizda so‘nggi yillarda yo‘l harakati xavfsizligini ta‘minlash tizimini takomillashtirish sohasida keng qamrovli tashkiliy-amaliy ishlar amalga oshirilmoqda.

Shu bilan birga, ko‘rilayotgan chora-tadbirlarga qaramasdan, o‘limga olib kelgan yo‘l-transport hodisalarining soni hali ham yuqori bo‘lib, avtomobil yo‘llarida xavfsizlikni ta‘minlash tizimini tubdan isloh qilish zarurligini ko‘rsatmoqda.

Avtomobil yo‘llarida harakat xavfsizligini tashkil etish bugungi kundagi muhim muammolardan

Compiled on: February 16, 2026.

Copyright: ©2026 by the authors. Submitted to *Advances in Science and Environment* for possible open access publication under the terms and conditions of the [Creative Commons Attribution \(CC BY\) 4.0 license](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

biriga aylanib bormoqda. Avtomobilning atrof-muhitga yetkazadigan zararlari miqdori kundan-kunga oshib bormoqda, eng asosiysi esa, yo'llarda sodir etilayotgan yo'l-transport hodisalari natijasida ko'plab odamlarning jabr ko'rishlari va hayotdan ko'z yumishlaridir. Yo'l-transport hodisalarining oldini olish uchun ko'rilyotgan qator tadbirlarga qaramasdan, ularning miqdori kamayishiga erishib bo'lmayapti. Bu esa, yo'l harakati xavfsizligi muammolariga o'ta jiddiy yondoshish zarur ekanligini mutaxassislar oldiga vazifa qilib qo'yimoqda.

Avtomobil yo'llarining kesishish va tutashish joylarida maksimal ravishda harakat xavfsizligini ta'minlash zarur. Bu esa ularning bir-biriga nisbatan qulay burchak ostida joylashganiga, kesishuvchi yoki tutashuvchi yo'llardagi harakat miqdoriga, ko'rinish masofasiga, texnik vositalar bilan jihozlanganlik darajasiga bog'liq bo'lib, harakatni tashkil etish sxemasini tuzishda shu sanab o'tilgan omillar hal qiluvchi o'rinni egallaydi. Kesishuvchi yoki tutashuvchi yo'llardagi harakat miqdorining hajmiga nisbatan ular bir yoki har xil sathda joylashtirilishi mumkin. Avtomobil yo'llarida haydovchining ish faoliyati juda murakkab bo'lib, harakatlanish davomida yo'l, avtomobil, piyoda, va muhit sharoitiga faol ta'sir ko'rsata olmaydi va ularning o'zgarishini oldindan aniqlay olmaydi, haydovchi shunday sharoitda xavfsiz harakatni ta'minlashi ktrak.

Harakat xavfsizligini ta'minlashda inson yo'l harakatining asosiy ishtirokchisi: haydovchi, yo'lovchi, piyoda va harakatni tashkil qiluvchi sifatida qatnashadi. Bularning ichida haydovchi alohida o'rin egallaydi, shuning uchun harakatni tashkil qilishda uning psixologik, fiziologik va biologik imkoniyatlarini e'tiborga olish zarur. Harakatlanish davomida haydovchiga har xil noxush omillar ta'sir etadi: avtomobil saloniga kirayotgan chiqindi gazlar, transport shovqini, vibratsiya, qishning sovuq va yozning issiq havosi, yomg'ir, qor, tuman, yo'lning yomon sharoiti, avtomobilning har xil kamchiliklari, piyodalarning tartibsiz harakatlanishi, har xil qonunbuzarliklar huquqbuzarliklar va hokazolar [1].

Bugungi kunda jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatning shakllanishi, avvalambor, tarbiya va muhit bilan bevosita bog'liqdir. Biz yo'l harakati qoidalarini buzganlik uchun javobgarlikni

kuchaytirdik. Bu javobgarlikni kuchaytirish bilan muammoni to'liq yechib bo'ladimi. Buning sababi jamiyatda huquqiy madaniyatning yetarli darajada shakllanmagani bilan bevosita bog'liq. Biz jamiyatimizda huquqiy madaniyatni lozim darajada shakllantirmas ekanmiz, huquqbuzarlikka chek qo'ymas ekanmiz, qonunni buzish holatlari davom etaveradi. Qonunlarga hurmat odamlarimizning huquqiy ongi va madaniyati asosida shakllanadi. Biz jamiyatimizda shunday huquqiy madaniyatni shakllantirishimiz kerakki, unga muvofiq Konstitutsiya va qonunlarga amal qilish, boshqalarning huquq va erkinliklari, sha'ni va qadr-qimmatini hurmat qilish majburiyat emas, balki kundalik qoida va odatga aylanishi shart.

Shuni takidlash kerakki fuqarolarimiz qonunlarni buzishdan ko'ra, ularga amal qilishdan manfaatdor bo'lishlari lozim [2].

Yo'l-transport hodisalarining kelib chiqishining asosiy sabablaridan biri yo'l harakati qoidalarini buzilishi hamda huquqiy madaniyatni yitishmasligida ekanligini e'tirof etgan holda ularni kelib chiqishining yana bir asosiy sababi haydovchilarni har xil yo'l sharoitlarida avtomobilni xavfsiz boshqarish bo'yicha yetarlik darajada ko'nikmalari yetishmasligini ko'rsatib o'tish joizdir. Shuni aytib o'tish kerakki, haydovchilar har doim ham to'g'ri qaror qabul qilib harakat qilmaydilar. Bunday holat vujudga kelishiga ko'pincha quyidagilar sabab bo'ladi:

- axborot o'z vaqtida olinmagan, uning natijasida haydovchi harakat sharoitini to'g'ri baholay olmagan va yo'l transport hodisasining oldini olish imkoniyati yetarli bo'lmagan;

- birlamchi axborotni noto'g'ri tushunish, masalan, burilish uchun berilgan signalni haydovchi tormoz signali deb qabul qilishi [3].

Avtomobilni boshqarib borar ekan haydovchi uzluksiz ravishda uning tezligini atrofda vaziyatga mos ravishda o'zgartirib borishi kerak. Bu ishni haydovchi asosan avtomobilning tormoz tizimini ishga tushirib, ya'ni uni tormozlash orqali amalga oshiradi. [4]. Avtomobilni tormozlash haydovchidan katta mahoratni talab etadi. Xulosa. 1.Yo'l harakati xavfsizligini ta'minlash bitta tashkilot yoki muassasaning vazifasi emas. Bu masala barcha davlat va nodavlat tashkilotlari, ta'lim, sog'liqni saqlash muassasalari, transport va yo'l- kommunal xo'jaliklari, qisqacha qilib aytganda umumxalq

ishidir. Har bir tashkilot va fuqaro yo'l harakati xavfsizligini ta'minlash bo'yicha o'z xissasini qo'shganidagina bu maqsadga erishish mumkin.

2. Avtomobil transportida harakat xavfsizligini ta'minlash uchun haydovchilar va piyodalarni huquqiy ongini va huquqiy madaniyatini oshirish. Yo'l transport qatnashchilarining qonunlarga bo'y sunishi va yo'llarimiz talab darajasida bo'lishi yo'l harakati xavfsizligini o'rganishda ilmiy va amaliy izlanishlar olib borilishi va ularning asosida bugungi kundagidan ham samaraliroq davlat dasturini ishlab chiqish kerak.

Bu dasturda quyidagi masalalarga alohida e'tibor berilishi kerak:

- piyodalar va transport oqimining harakatini optimal tashkil etish masalalari;
- haydovchilar va piyodalarni yo'l harakati madaniyatini oshirish;
- transportning va yo'lovchilarning uzliksiz, xavfsiz harakatlanishi uchun zarur imkoniyatlar yaratilishi lozim;
- shahar yo'llarida transportlarni o'tkazish qobiliyatini oshirish;
- yo'l harakati qatnashchilarining huquqiy ongini oshirish va ularning xavfli xatti-harakatlarini bartaraf etish masalalari;
- yo'l-transport hodisasi sodir etilganida jabrlanganlarga birinchi tibbiy yordam ko'rsatish tizimini takomillashtirish masalalari;

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Azizov K. X. Harakat xavfsizligini tashkil etish asoslari. Toshkent: Yozuvchi, 2002. - 182 b
2. Prezident Shavkat Mirziyoyevning O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 29 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi ma'ruzasi.
3. А.Бони. Мастерство управления автомоби-
лем. М. Транспорт, 1992
4. Yusupov A.E. (2023). XALQARO TRANSPORT
KARIDORLARIDA AVTOMOBILLARDA
YUK TASHISHDA MUOMMALAR.
Educational Research in Universal
Sciences, 2(16), 768–771. Retrieved from
<http://erus.uz/index.php/er/article/view/5091>